

Gegužės 9-oji - Europos diena. Šiandien, po dviejų dešimtmečių narystės ES, Lietuvos visuomenės lūkesčių kryptis iš esmės pasikeitė. Naujausi „Eurobarometro“ (2025 m.) duomenys liudija tam tikrą reikšmingą lūžį: Lietuvos gyventojai iš ES vis labiau tikisi ne tik ekonominio klestėjimo, bet ir aktyvaus vaidmens gynybos ir saugumo srityje.

Prieš stojant į Europos Sąjungą (ES) 2004 m. didžioji dalis Lietuvos gyventojų į ES žvelgė pragmatiškai – kaip į ekonominės gerovės šaltinį. 2002 m. atlikta apklausa liudijo, kad net 60 proc. respondentų tikėjosi ekonominės naudos, 51 proc. – nedarbo mažėjimo, o tik 21 proc. vylėsi, kad narystė padidins Lietuvos saugumą. Tuo metu saugumas, regis, atrodė garantuotas vien pačiu buvimu Vakarų institucijose.

Šiandien situacija pasikeitė, o tokias išvadas galima daryti analizuojant Lietuvos humanitarinių ir socialinių mokslų duomenų archyve (LiDA) saugomų nacionalinių apklausų, vykdytų prieš Lietuvos stojimą į Europos Sąjungą, bei „Eurobarometro“ (2025 m.) duomenis apie Lietuvos gyventojų požiūrį į ES kaitą.

KTU Socialinių, humanitarinių mokslų ir menų fakulteto (SHMMF) magistro programos „Viešojo politika ir saugumas“ mokslininkai prof. dr. Audronė Telešienė, prof. dr. Vaidas Morkevičius ir asistentas dr. Vytautas Valentinavičius pastebi, kad Lietuvos visuomenės geopolitiniai lūkesčiai gali būti vertinami ne tik kaip nacionalinė reakcija, bet ir kaip ankstyvo perspėjimo signalas visai ES – ypač toms šalims, kurios iki šiol išlaikė neutralumo ar minimalaus įsitraukimo laikyseną saugumo srityje.

„Nors prieš 20 metų Lietuvos gyventojai nuosaikiai vertino narystės ES naudas ir pusė abejojo dėl to, ar Lietuvai pavyks išlaikyti nacionalinį identitetą, dabar absoliuti dauguma yra įsitikinę jog narystė ES davė naudos. Tarp didžiausių naudų vadinama tai, kad ES prisideda prie ekonomikos augimo Lietuvoje, suteikia naujų darbo galimybių ir prisideda prie saugumo stiprinimo. Šie pokyčiai rodo ne tik praktinę narystės naudą, bet ir reikšmingą visuomenės požiūrio transformaciją – nuo atsargaus vertinimo iki tvirto įsitikinimo, kad Lietuva sugebėjo sėkmingai įsitvirtinti bendrijoje, neprarasdama savo tapatybės“, – sako KTU DATa centro vadovė, profesorė dr. A. Telešienė.

Iš ekonominio pragmatizmo - į geopolitinį lūkestį

KTU SMMHF mokslininkų analizuojami LiDA ir „Eurobarometro“ duomenys rodo akivaizdų lūžio tašką: nors žvelgiant atgal vos penktadalis gyventojų „saugumą“ laikė svarbiausiu narystės ES privalumu, šiandien visuomenės lūkesčiai gerokai pasikeitė. Net 71 proc. lietuvių tikisi, kad Europos Sąjunga ateityje imsis ryžtingesnio vaidmens ginant piliečius nuo globalių krizių ir saugumo grėsmių, o 56 proc. norėtų, kad Bendrija sustiprintų savo gynybines pozicijas pasaulio mastu.

Dar stipresnis signalas – gyventojų nuomonė apie Europos Parlamento prioritetus. Net 50 proc. lietuvių mano, kad EP pirmiausia turėtų spręsti gynybos ir saugumo klausimus. Ši tema aplenkė net tradiciškai svarbias sritis: ekonomiką (44 proc.), infliaciją (43 proc.) ir

socialinę atskirtį (41 proc.). KTU SMMHF politologų dr. V. Morkevičiaus ir dr. V. Valentinavičiaus teigimu, tai aiškiai rodo – saugumas šiandien Lietuvos visuomenės akimis nebe viena iš, o svarbiausia ES veiklos kryptis.

1 pav. Lietuvos gyventojų požiūris į ES (prisegtuke)

Taika - naujoji vertybinė viršūnė

Kartu su šiuo geopolitiniu poslinkiu išryškėja dar vienas įdomus aspektas – vertybinė hierarchija. Kai respondentų buvo klausiama, kokios yra svarbiausios ES vertybės, lietuviai ryškiai išskyrė vieną – taika (62 proc.). „Tai ne tik simbolinis pasirinkimas – tai politinis signalas. Taika tampa centrine vertybe, kurią Lietuvos gyventojai sieja su ES veikla, tikėdamiesi, kad būtent Europos Parlamentas ją gins ir įtvirtins“, – pastebi KTU SMMHF politologas dr. V. Valentinavičius.

„Lietuviai ima vertinti ES ir jos institucijas pagal ES tėvų kūrėjų idėjas ir lūkesčius. Juk ES ir buvo įkurta siekiant garantuoti taiką Europoje. Šiuo požiūriu tampame panašūs į kitus europiečius, kuriems taika taip pat yra svarbiausia vertybė, kurią turėtų puoselėti ES institucijos“, – pastebi prof. dr. V. Morkevičius.

Svarbu pastebėti, kad augantys Lietuvos visuomenės lūkesčiai dėl ES vaidmens gynyboje ir saugume nėra atsitiktiniai – jie dera su pačios ES institucijų kryptimi, kuri pastaraisiais metais žengia link aiškesnės saugumo bendrijos formavimo. Tai patvirtina 2022 m. priimtas Saugumo ir gynybos strateginis kelrodis, kuriuo siekiama plėtoti ES civilines ir karines priemones bei augančios ES investicijos į gynybos inovacijas.

Kitos vertybės – žmogaus teisės (28 proc.), solidarumas (23 proc.), judėjimo laisvė (21 proc.), demokratija (20 proc.), žodžio laisvė (20 proc.) – svarbios, tačiau lieka antrame plane. „Taika, galima sakyti, įgyja egzistencinę reikšmę – ji tampa ne tik ES idealu, bet ir jos legitimumo šaltiniu Lietuvos visuomenės akyse“, – sako dr. V. Valentinavičius.

Lūžis - neatsitiktinis

Mokslininkas pastebi, kad šis lūžis – nuo ekonominių lūkesčių prie saugumo – nėra atsitiktinis. Jį neabejotinai formavo Rusijos agresija prieš Ukrainą, auganti įtampa tarptautinėje sistemoje, taip pat naujų grėsmių (pandemijos, energetinių šantažų, migracijos krizės) patirtys: „Šie duomenys rodo, kad Lietuvos visuomenė jau išsivaizduoja ES ne tik kaip ekonominę ar vertybinę sąjungą, bet ir kaip saugumo bendriją. Klausimas lieka atviras – ar ES gebės atsakyti į šį lūkestį“.

Dar daugiau, pasak dr. V. Valentinavičiaus, šiandienos geopolitinė realybė formuoja naują taikos sampratą – ji vis dažniau reiškia ne pasyvų konflikto vengimą, bet aktyvią atsakomybę už taikos įtvirtinimą per jėgos balansą. Tai kelia svarbų klausimą: ar Lietuvos visuomenės vertybinis pasitikėjimas ES taikos užtikrinimu nereiškia ir tylios paramos ginkluotai taikos gynybai?

Profesoriaus V. Morkevičiaus nuomone, paradoksalu, tačiau saugumo politikos sureikšminimas gali grėsti ir esminėms ES vertybėms: kai vis daugiau politinių veiksmų

pateisinama nacionalinio saugumo vardu, atsiranda pavojus riboti pilietines laisves, stiprinti gyvenimo kontrolę, marginalizuoti pažeidžiamas grupes, todėl tenkindama saugumo lūkesčius ES privalo išlaikyti pusiausvyrą tarp saugumo interesų ir kitų ES vertybių.

